

Vort modersmål

Modersmål-Selskabet stiftes 27. november 1979 på et offentligt møde i Vordingborg. Klinger navnet lidt gammeldags, lidt patetisk? Vi vedkender os gerne de associationer, der vækkes ved ordet modersmål. Det indeholder i sig en grundtvigsk respekt for det levende ord, en opfattelse af, at netop sproget er forældrenes væsentligste gave til børnene, en forståelse af sproget som en organisme med historisk udvikling og endelig tro på, at modersmålet er kernen i vor nationale identitet.

Men Modersmål-Selskabet er ikke et forsøg på konservativt krampagtigt at fastholde et bestemt stadium i den sproglige udvikling som endegyldigt ideal. Vi ønsker ikke, at danskerne igen skal sige »Ek HlewagastiR HoltijaR Horna Tawido«, som i vor ældste runeindskrift på guldhornene.

Modersmål-Selskabet kan heller ikke identificeres med særlige politiske, fagforeningsmæssige eller religiøse grupperinger. De ord er vigtige at få sagt i en tid, da så mange bevægelser måske er medvirkende til en polarisering, en opsplitning af det danske folk. Vort mål er det samlende med plads for venstresocialisten, fremskridtsmanden, EF-modstanderen, EF-tilhængeren, professoren, sygeplejersken, smeden og husmoderen.

Initiativtagerne har søgt at formulere tre formål for selskabet. Vi vil 1) udvikle sansen for en rig og nuanceret anvendelse af modersmålet i tale og skrift med særligt henblik på den mundtlige fremstilling, 2) være et forum for oplysning om forskning vedrørende den mundtlige fremstilling, 3) give mulighed for drøftelse af nye veje i anvendelsen af det talte sprog.

Hvorfor det? Hvorfor nu? Hvordan? Spørgsmålene kunne besvares med: Fordi vi tror, at der er brug for et Modersmål-Selskab, men lad mig alligevel gå grundigere ind i hvert af de tre områder og begynde med

det sidste. Vi vil udgive en årbog med artikler om modersmålet, vi vil arrangere modersmålsseminarer, tilbyde foredrag, i forskellige egne af landet holde årsmøder, støtte bl.a. oplæsning af kunstnerisk kvalitet og blande os i den offentlige debat. Hvis vi kan skaffe midler til det, vil vi også prøve at uddele en årlig pris til danskere, der i deres gerning i særlig grad har fremmet de formål, Modersmål-Selskabet arbejder for. De sidste sætninger kunne nok af enkeltpersoner eller fondsbestyrelser læses som en stiltfærdig økonomisk opfordring. Lad mig ublu-færdigt af hensyn til det væsentlige formål erkende, at det også var meningen. Hvorfor et Modersmål-Selskabet netop nu? Fordi den offentlige debat gennem de senere år viser, at der er voksende interesse for, hvordan modersmålet forvaltes i tale og skrift. En sådan debat kan have mange overordentligt værdifulde bidrag, men den bliver dog uundgåeligt spredt og usammenhængende. Ofte vil den også udspringe af irritation over enkeltforhold. Modersmål-Selskabet vil ikke lægge særlig vægt på æstetiske manicureproblemer, selv om vi meget gerne vil arbejde også med det æstetiske aspekt i vort sprog. Vort ærinde er ikke at jagte »flade a'er«, stavfejl eller sprogsjuskeri for disses egen skyld. Vi vil ikke som en af Gustav Wieds personer ende i pedantisk at »samle på komma'er«. Alligevel oplever vi, at en lang række af sådanne småproblemer i stigende grad er symptomer på en langt farligere udvikling, en fællesskabstruende, en identitetsopløsende udvikling i vort folk. Dermed er vi igang med at besvare det tredje spørgsmål: Hvorfor? Lad starten være et tilsyneladende detalje-problem. Gennem en årrække har jeg været censor ved studentereksamen og HF-eksamen i dansk stil og ved seminariernes danskeksamen. Her er det ikke stedet at diskutere niveausænkning/niveauændring. Jeg tror, at de fleste af mine medcensorer vil være enige med mig i, at for nogle år siden eksisterede et tegn, man kaldte semikolon. Det er i praksis nu forsvundet, og jeg hævder ikke, at verden nødvendigvis er blevet ulykkeligere af den grund. Usikkerheden omkring kommatering er vokset kraftigt de seneste år. Mere eller mindre resigneret har vi censorer stort set affundet os med den udvikling, og selv om jeg finder, at kommaer er væsentlige for skriftlig kommunikation, accepterer jeg, at kollegaer kan tillægge det fænomen mindre vægt. Men det sidste par år har usikkerheden bredt sig også til punktum. Her tror jeg, at vi skal råbe vagt i gevær. At placere et punktum er ikke æstetisk arbejde, men udtryk for et overblik, en strukturevne, en omverdensopfattelse.

Noget tilsvarende gælder stavning. De to ord »synes« og »syntes« adskilles af færre og færre. Infinitiven (eks. at regne) blandes i stigende

omfang sammen med præsens (jeg regner). Det problem løser vi ikke ved at sætte en etikette på og sige: »Her har vi igen en r-dropper«. På Stockholm centralstation havde man et stort alkoholproblem. Spritterne lå rundt omkring på bænke. Myndighederne besluttede at »løse problemet«. Man fjernede bænke. Vi må ikke på tilsvarende måde acceptere en skæv sproglig udvikling ved blot at se på symptomerne.

Sproget er vort redskab. Jo rigere nuanceret det redskab er, des bedre er vi til at forklare os over for vore medmennesker. Forenkles og misrøgtes modersmålet, fællessproget, så afskærer vi os fra hinanden, lukker os ude af fællesskabet og taber vor indflydelsesmulighed. Folkestyrets situationer er gradernes, detaljernes skueplads. Er vort sproglige redskab forenklet, bliver resultatet de hidsige kontraster. Forsimpler vi modersmålet, forsimpler vi også den væsentligste forudsætning for vort folkelige fællesskab, vor fælles identitet. Det fællesskab er basis for vor demokratiske styreform. En opløsning betyder klassekamp, en klassekamp mellem dem, der kan ord, og dem, der ikke kan ord. Eller rigtigere udtrykt en klassekamp mellem forskellige grupperinger, der sammenholdes gennem netop deres gruppejargon, isolerer sig fra fællesskabet. Demokratiets væsen er samtalen, hvor begge parter reelt lytter og ikke blot holder mund for at opnå retten til bagefter selv at tale. Et nuanceret fællessprog er samtalens grundvold. Uden den ender vi i verbal skyttegravskrig. Klichésprog, unødige fremmedord (mange fremmedord er nødvendige) og for udpræget fagjargon uddyber kløfter og skel. Skolen er ikke eneansvarlig for den udvikling. I en massemedietid er ansvaret også stort for medarbejdere i radio, TV og presse. Men grunden lægges i hjemmet, i modersmålet. Vor travlhed må ikke stjæle tiden, så danske forældre glemmer betydningen af at tale meget og nuanceret med børnene.

Uanset hvad man måtte mene om Danmarks deltagelse i nordisk, europæisk og globalt samarbejde, er det en kendsgerning, at dette samarbejde vokser i omfang og intensitet. For et lille sprogområde som vort betyder det en sproglig risiko eller en sproglig udfordring. Ordvalget vil nok afhænge af synspunktet på samarbejdet. Men der vil uden tvivl være enighed om, at det betyder et krav om ekstra bevidsthed omkring modersmålet. Når verden bliver mere og mere kompliceret, må vi ikke forsimpler det redskab, som vi udtrykker verdensopfattelsen igennem, og vi må ikke fratage det danske folk lysten til at snakke med. Jeg tror ikke, at ret mange læsere, politikere eller journalister tillader sig selv ærligt at erkende, hvor lidt folk forstår af ordene.

Hvis vi gjorde det, ville vi sandsynligvis enten blive alkoholister, begå selvmord eller skifte job. Svenske undersøgelser viser skræmmende tal for, at selv meget simple ord misforstås. En ganske almindelig tekst må få mange til at føle sig fortabte og fremmedgjorte. Det er ikke underligt, at mange føler sig som et rådyr på isen, når de får en blyant i hånden, eller rødmer og ryster, blot de skal give en besked eller sige tak for mad. Løsningen er ikke en pædagogisk laden stå til. For mange rettelser er »udemokratiske og skader elevernes spontane udtrykslyst«, hed det en årrække. Man kunne lige så godt sige: »Vi, der kan, og som sidder i de rigtige positioner, vil blæse jer andre et stykke. I lærer det alligevel aldrig, kommer ikke op på vort niveau. Skulle I gå glip af en stilling, fordi jeres ansøgning er ulæselig, eller mister I medindflydelse, fordi myndigheder og politikere ikke forstår, hvad I siger, så trøst jer — mens I henter socialhjælpen — med, at personalechefen er umoderne og politikerne en magtsyg pamper«. Omkostningerne ved sproglige eksperimenter betales ikke af pædagoger, der sætter spørgsmålstejn ved det sproglige redskab. De omkostninger betales af eleverne, som mister redskabet, modersmålets fællesskab.

Et resultat bliver nemt flugten ind i gruppen. Det lille ord »ikk'«, som i tide og særlig i utide, placeres efter sætninger, har irriteret mange, ikke mindst radiolyttere. Vel er det ingen æstetisk nydelse med dette »ikk'«, men ordet er symptom på en udvikling, der går langt dybere end æstetikken. Ordet er et usikkerhedstegn, en appel om indforståethed. »Jeg kan ikke finde ud af at forklare mig nuanceret og præcist. Jeg har ikke gennemtænkt og defineret, hvad jeg egentlig mener, men du forstår mig da alligevel, ikk'«. Men den appel kan jo meningsfuldt kun rettes til den gruppe eller klike, som netop er indforstået. Den begrænsede udtryksevne tvinger os til at leve i klikker, hvor vi ikke behøver så mange nuancerede og varierede ord og definitioner for at gøre os forståelige, og hvor vi heller ikke gennem sproget tvinges til at gøre os selv tydeligt bevidste over for vore egne meninger.

At tale hen over vore egne grupper bliver så besværligt, at vi nemt opgiver eller nøjes med at slynge fraserne og klicheerne i hovedet på hinanden.

En gruppeopsplitning af det danske folk, som dræber samtalen, er truende forud for årtier, der vil kræve demokratisk fællesskab, ærlig folkelig samtale.

Derfor stiftes Modersmål-Selskabet i Vordingborg 27. -11. -1979. Derfor tror vi, at selskabet vil kunne blive et redskab i en positiv og konstruktiv bestræbelse omkring den danske identitet på tværs af alle

grupper. Vi vil fællesskabet i vor identitet: modersmålet.

Berlingske Tidende 23. november 1979